

FR

BEVAT OOK
HANDLEIDING
IN NEDERLANDS

HANTLIEDING

by staveringsline
WURKBOEK 1

Kolofon

Kreatyf Skriuwen en Staveringsline

Auteurs

Tjitske van Dijk
Gelske Bosch
Jan Douwes
Skelte Anema
Doutsen Jellema

Foarmjouwing

Studio Tink

Korreksje

Ytsje Steen

Mei tank oan

De pilotgroep en it learkrêftepanel

Yllustraasjes

iStock

© 2025 Afûk, Postbus 53, 8900 AB Ljouwert

www.afuk.frl

Audio en oar materiaal op: www.staveringsline.frl

Alle rjochten foarbehâlden. Neat út dizze útjefte mei fermannichfâldige, yn in automatisearre bestân opslein of yn hokker foarm of op hokker wize dan ek iepenbier makke wurde, itsij elektroanysk, meganysk of op hokker oare wize dan ek, sûnder foarôfgeande skriftlike tastimming fan de útjouwer. Tekst- en datamining fan (parten fan) dizze útjefte is útdruklik net tastien.

All rights are reserved, including those for text and data mining, AI training and similar technologies.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd bestand, of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Tekst- en datamining van (delen van) deze uitgave is uitdrukkelijk niet toegestaan.

Ynhâldsopjefte Staveringsline

Algemeine hantlieding en ferantwurdig 4

Hantlieding Frysk

• Les 1 f	6
• Les 2 s	8
• Les 3 g	10
• Les 4 ch	13
• Les 5 ú en u	15
• Les 6 û en oe	18

Algemene handleiding en verantwoording 21

Handleiding Nederlands

• Les 1 f	23
• Les 2 s	25
• Les 3 g	27
• Les 4 ch	30
• Les 5 ú en u	32
• Les 6 û en oe	35

Algemiene hantlieding en ferantwurdig

Fyzje

It oanlearen fan staveringsregels is net in doel op himsels. Goed staverje kinne is ien fan de feardichheden dy't helpe kinne by it skriuwen fan (goede) teksten. De staveringsregels kenne, stiet net gelyk oan in goede tekst skriuwe kinne. It úteinlike doel is om kwalitatyf goede Fryske teksten skriuwe te kinnen. Dêrom is der keazen foar in boekje mei oan de iene kant Skriuwlessen (it doel) en oan de oare kant de Staveringslessen (de teory, de feardichheid).

Opbou

De skriuwlessen binne opboud neffens in stappeplan. Dat stappeplan jout hâldfêst om ta it úteinlike produkt te kommen. Stap ien bestiet út it sammeljen en opskriuwen fan de gedachten. Yn stap twa wurdt in kar makke út alles wat opskreaun is by de earste stap en yn de tredde stap wurdt it úteinlike produkt makke. De staveringslessen binne ek neffens in fêst stramyn opboud. De les begjint mei in doel en it oanbieden fan de regels dy't fan tapassing binne. Dêrnei jout de learkrêft in yntroduksje. Yn de yntroduksje wurdt oan de hân fan foarbyldwurden en sinnen tawurke nei it skriuwen fan in kapstokwurd: in wurd dat de regel represintearret. It kapstokwurd helpt de learling de regel better te ûnthâlden en ta passen.

De yntroduksje is opboud neffens it fiif-stappenplan:

1. Ik harkje nei it wurd en sis it wurd nei.
2. Ik diel it wurd op yn klanken of wurdlidden.
3. Hear ik wat bysûnders? Hokker ôfspraak heart dêr by?
4. Ik skriuw it wurd.
5. Ik kontrolearje it wurd. Ha ik it goed skreaun?

Nei de yntroduksje folget in startdiktee mei wurden dy't by de regels hearre. De neikommende opdracht (opdracht 1) is in Fryske tekst, bygelyks in ferske, gedicht of kranteberjocht. Opdracht 2 is in sykplaat. By opdracht 3 sykje learlingen sels wurden op yn boeken of tydskriften. As der gjin fysike teksten beskikber binne, kin de online ferzje fan Tsjil Magazine brûkt wurde. Dy is fergees beskikber fia: cedinonderwijs.nl/tsjil. De lêste opdracht is in ferdjipjende opdracht dy't de learlingen útdaget om nochris mei de regel(s) fan dy les oan it wurk te gean.

Ynset

De skriuwlessen en staveringslessen hawwe mienskiplik dat yn 'e titel fan de skriuwlessen deselde letters foarkomme as yn de staveringslessen behannele wurde. Hoe't de lessen ynset wurde is oan de learkrêft sels. It is mooglik om earst in staveringsles te meitsjen en dan de bypassende skriuwles, mar it kin fansels ek oarsom. It is ek mooglik om nei oanlieding fan skreaune produkten te sjen yn hokker kategory de learlingen noch in soad flaters meitsje en op basis dêrfan de staveringslessen oan te bieden.

Terminology

Yn it boekje komt sa no en dan terminology foar dy't faaks wat útlis nedich hat.

- **wurdliid** – NL: lettergreep
- **tiidwurden** – NL: werkwoorden
- **brekking** – in klankferskowing yn in wurd
- **stimleas** – stimbannen trilje net by de útspraak
- **stimhawwend** – stimbannen trilje wol by de útspraak
- **lûd** – NL: klinker
- **klank** – klank
- **twalûd** – twa lûden dy'tst yn ien azem útsprekst
- **bylûd** – NL: medeklinker
- **kapke** – it dakje op de â, ê, ô of û.

Yn de yntroduksje wurdt ûnderskied makke tusken klanken en skreaune letters of wurden. As it oer klanken giet, dan binne se oanjûn mei read en steane se tusken twa streekjes. Bygelyks: "do hearst dan /f/." As it om skreaune letters of wurden giet, steane se tusken skrapkes. Bygelyks: "dat skriuwst sa: 'skoalle'."

Regels, fonetyk en ekstra

Bij alle staveringslessen steane kaders. Yn sa'n kader steane as earste in fonetyske werjefte, in beskriuwing fan de lûden, in foarbyld fan it lûd yn it Frysk en in foarbyld fan it lûd yn it Nederlânsk of in oare taal. As twadde steane der noch ekstra regels en ynformaasje foar de learkrêft. Dizze ynformaasje kin ynset wurde om bepaalde saken te ferdúdlikjen en as ferdjipping foar de learlingen dy't dêr om freegje.

Audio

By it diktee en guon opdrachten is audio beskikber. Dat wurdt oanjûn mei in ikoantsje.

De audiofragmenten binne online te finen, op staveringsline.frl.

Of brûk dizze QR-koade:

Les 1 • f

Yn dizze les leare de learlingen wannear't sy yn it Frysk de letter f skriuwe moatte.

Regels:

- In Frysk wurdt begjint noait mei in v, mar altyd mei in f.
(kapstokwurd: fisk)
- In Frysk wurdt hat oan 'e ein noait in v, mar altyd in f.
(kapstokwurd: juf)

Tarieding:

- Soargje derfoar dat de lûdsfragminten foar de learlingen klearstean.
Kinst de sinnen sels ek foarlêze.
- Lis Fryske boeken en/of tydskriften klear foar opdracht 3.

Regels, fonetyk en ekstra

fonetysk	lûd	foarbyld Frysk	voorbeeld Nederlands
f	'hurde' f (stimleas)	flinter	fiets
v	'sachte' v (stimhawwend)	drape	vlinder

Yn it midden fan in wurdt kin wol in 'v' foarkomme. Om te witten hoe'tst it skriuwst, moastst goed nei de útspraak harkje. By it útsprekken fan de 'v' trilje de stimbannen, by de 'f' net.

Yntroduksje:

Yntrodusearje de regels fan dizze les.

Lês de folgjende sin foar oan de learlingen:
"Fenna hat foer foar de fisk kocht."

Freegje de learlingen oft sy yn de sin wurden hearre dy't in /f/ lûd hawwe. Yn it Nederlânsk is it soms dreech om te witten wannear'tst in 'f' of in 'v' skriuwst. Yn it Frysk is dat hiel maklik. Oan it begjin en oan 'e ein skriuwst altyd in 'f'.

Skriuw op it boerd it wurd 'foer' as foarbyld en sprek it dúdlik út. Lit de learlingen it wurd neisizze.

Sprek no it wurd 'fisk' dúdlik út. De learlingen sizze it wurd nei. Watfoar klanken hearre se? Lit de learlingen no it wurd 'fisk' opskriuwe yn it wurkboek.

Skriuw it wurd op it boerd en lit de learlingen harren wurd neisjen en eventueel ferbetterje.

Lês de folgjende sin foar oan de learlingen:
"Juf jout les oan groep fiif."

Freegje de learlingen oft sy wurden hearre mei in /f/ oan 'e ein en hokker wurden dat binne. Nim it wurd 'fiif' as foarbyld en lit de learlingen it wurd neisizze. Freegje de learlingen hokker lûden sy allegear hearre yn it wurd 'fiif'.

Sprek no it wurd 'juf' dúdlik út. De learlingen sizze it wurd nei. Watfoar klanken hearre se? Lit de learlingen no it wurd 'juf' opskriuwe yn it wurkboek. Skriuw it wurd op it boerd en lit de learlingen harren wurd neisjen en eventueel ferbetterje.

Diktee:

Begjin mei it diktee. Lit alle learlingen de wurden opskriuwe yn it wurkboek. Lit de learlingen ek omsirkelje om hokker regel it giet.

1. Dat is in moaie **flinter**.
(skriuw op: flinter)
2. It **famke** hat blond hier.
(skriuw op: famke)
3. Hy is **faak** siik.
(skriuw op: faak)
4. Ik **graaf** in gat yn 'e tún.
(skriuw op: graaf)
5. Nynke skriuwt in lange **brief**.
(skriuw op: brief)

Opdracht 1:

Dizze opdracht dochst klassikaal. Lit de tekst hearre fia it audiofragmint op de webside of lêse de tekst foar. Lit de learlingen meilêze. De learlingen hoege noch neat yn te foljen. Lit it fragmint in twadde kear hearre mei de opdracht om de wurden yn te foljen. As it te hurd giet, kinst derfoar kieze om it fragmint nochris ôf te spyljen of nochris foar te lêzen.

Besprek de antwurden klassikaal.

De measte learlingen sille noch net krekt witte hoe't sy 'fûgels' skriuwe moatte. Hâld yn it each dat it yn dizze les yn it foarste plak giet om it skriuwen fan de 'f'. It is fan belang om te beneamen dat it net slim is om oare flaters te meitsjen.

► Antwurden

In **faas** mei fioeltsjes,
in **fisk** yn 'e feart.
In fleurige **flagge**,
mei wyt, blau en read.
De **fûgels** dy't fleane,
de sinne derby.
Ik **fiel** my yn Fryslân
as in **fûgel** sa frij.

Opdracht 2:

De learlingen sykje yn 'e sykplaat nei wurden mei 'f'. Foar ekstra stipe kinne se sjen nei de anagrammen. Mochten se der net útkomme, dan kinne se ek noch harkje nei it lûdsfragmint op de webside.

► Antwurden

1. famke
2. flier
3. frou
4. flinter
5. foet

Opdracht 3:

Soargje derfoar dat der Fryske boeken en/of tydskriften klearlizze. Lit de learlingen yn twa- of trijetallen gearwurkje. Stimulearje de learlingen om oare wurden te sykjen as yn de oare opdrachten. De wurden skriuwe se op yn it wurkboek. As se it Nederlânske wurd net witte, lit se dat dan opsykje yn it wurdboek of op frysker.nl.

Opdracht 4:

Elke emoticon stiet foar in letter. De learlingen moatte de fiif wurden ûntsiferje. De antwurden skriuwe se yn it wurkboek. Besykje de learlingen te stimulearjen om sels ek wurden mei in 'f' te meitsjen. Freegje de learlingen oft se de betsjutting fan de wurden ek kenne.

► Antwurden

1. famylje
2. finger
3. fjoer
4. fuotbal
5. fôle

Les 2 • s

Yn dizze les leare de learlingen wannear't sy yn it Frysk de letter s skriuwe moatte.

Regels:

- In Frysk wurdt begjint noait mei in z, mar altyd mei in s.
(kapstokwurd: swan)
- In Frysk wurdt hat oan de ein noait in z, mar altyd in s.
(kapstokwurd: faas)

Tarieding:

- Soargje derfoar dat de lûdsfragminten foar de learlingen klearstean.
Kinst de sinnen sels ek foarlêze.
- Lis Fryske boeken en/of tydskriften klear foar opdracht 3.

Weromkeppeling:

Sjoch werom nei de foarige les. Besjoch noch in kear it plaatsje by opdracht 2. Neam de wurden dy't de learlingen fûn hawwe. Freegje nei de regels dy't dêrby hearre.

Regels, fonetyk en ekstra

fonetysk	lûd	foarbyld Frysk	voorbeeld Nederlands
s	s (stimleas)	smots	saai
z	z (stimhawwend)	wêze	zijn

Yn it midden fan in wurd kin wol in 'z' foarkomme. Om te witten hoe'tst it skriuwst, moatst goed nei de útspraak harkje. By it útsprekken fan de 'z' trilje de stimbannen, by de 's' net.

Yntroduksje:

Nim mei de learlingen de nije regels troch.

Lês de folgjende sin foar oan de learlingen:
"Ik sjoch in swan."

Freegje de learlingen oft sy yn de sin wurden hearre dy't in /s/ lûd hawwe. Yn it Nederlânsk is it soms dreech om te witten wannear'tst in 's' of in 'z' skriuwst. Yn it Frysk is dat hiel maklik. Oan it begjin en oan 'e ein skriuwst altyd in 's'.

Skriuw op it boerd it wurd 'sjoch' as foarbyld en sprek it dúdlik út. Lit de learlingen it wurd neisizze.

Sprek no it wurd 'swan' dúdlik út. De learlingen sizze it wurd nei. Watfoar klanken hearre se? Lit de learlingen no it wurd 'swan' opskriuwe yn it wurkboek.

Skriuw it wurd op it boerd en lit de learlingen harren wurd neisjen en eventueel ferbetterje.

Lês de folgjende sin foar oan de learlingen:
"Der sit in mûs efter de faas mei blommen."

Freegje de learlingen oft sy wurden hearre mei in /s/ oan 'e ein en hokker wurden dat binne. Nim it wurd 'mûs' as foarbyld en lit de learlingen it wurd neisizze. Freegje de learlingen hokker lûden se allegear hearre yn it wurd 'mûs'.

Sprek no it wurd 'faas' dúdlik út. De learlingen sizze it wurd nei. Watfoar klanken hearre se? Lit de learlingen no it wurd 'faas' opskriuwe yn it wurkboek. Skriuw it wurd op it boerd en lit de learlingen harren wurd neisjen en eventueel ferbetterje.

Diktee:

Begjin mei it diktee. Lit alle learlingen de wurden opskriuwe yn it wurkboek. Lit de learlingen ek omsirkelje om hokker regel it giet.

1. De **sinne** lit him sjen.
(skriuw op: sinne)
2. Dat is myn **suster**.
(skriuw op: suster)
3. Dat jonkje is **seis** jier.
(skriuw op: seis)
(*de learlingen omsirkelje hjir beide regels)
4. Ik **blaas** op myn trompet.
(skriuw op: blaas)
5. De tango is in moaie **dûns**.
(skriuw op: dûns)

Opdracht 1:

Dizze opdracht dochst klassikaal. Lit earst it ferske in kear hearre en lit de learlingen meilêze. De learlingen hoege noch neat yn te foljen. Lit it ferske in twadde kear hearre mei de opdracht om de wurden yn te foljen. As it te hurd giet, kin de learkrêft derfoar kieze om it nochris ôf te spyljen.

Besprek de antwurden klassikaal. Der sitte in pear wurden by dy't bêst dreech binne. Begelied de learlingen dêr goed by.

It folsleine ferske is ek te beharkjen op de webside.

► Antwurden

1. thús
2. sneuper
3. fiis
4. (jiske)sek
5. skerpe
6. seare
7. snút
8. noas

Opdracht 2:

De learlingen sykje yn de sykplaat nei wurden mei in 's'. Foar ekstra stipe kinne se sjen nei de anagrammen. Mochten se der net útkomme, dan kinne se ek noch harkje nei it lûdsfragmint op de webside.

► Antwurden

1. sebra
2. seis
3. stien
4. gers
5. foks

Opdracht 3:

Soargje derfoar dat der Fryske boeken en/of tydskriften klearlizze. Lit de learlingen yn twa- of trijetallen gearwurkje. Stimulearje de learlingen om oare wurden te sykjen as yn de oare opdrachten. De wurden skriuwe se op yn it wurkboek. As se it Nederlânske wurd net witte, lit se dat dan opsykje yn it wurdboek of op frysker.nl.

Opdracht 4:

De learlingen harkje (of lêze sels) nei de tekst 'lêze mei de fingers'. Dêrnei meitsje se de opdracht. Elk read rûntsje stiet foar in bobbeltsje. Daagje de learlingen út om sels ek in wurd te meitsjen. Dêr kinne se sels de bobbeltsjes kleurje.

► Antwurden

1. skiep
2. skoalle
3. swimme
4. eigen antwurd

Les 3 • g

Yn dizze les leare de learlingen wannear't sy yn it Frysk de letter **g** skriuwe moatte.

Regels:

- In Frysk wurdt begjint noait mei **ch**, mar altyd mei in **g**.
(kapstokwurd: **geit**)
- In wurdlied (lettergreep) begjint mei in **g**.
(kapstokwurd: **fûgel**)
- Yn in tiidwurd (werkwoord) skriuwst foar -je altyd in **g**.
(kapstokwurd: **weagje**)

Tarieding:

- Soargje derfoar dat de lûdsfragminten foar de learlingen klearstean. Kinst de sinnen sels ek foarlêze.
- Lis Fryske boeken en/of tydskriften klear foar opdracht 3.

Weromkeppeling:

Sjoch werom nei de foarige les. Besjoch noch in kear it plaatsje by opdracht 2. Neam de wurden dy't de learlingen fûn hawwe. Freegje nei de regels dy't dêrby hearre.

Yntroduksje:

Nim mei de learlingen de nije regels troch.

Lês de folgjende sin foar oan de learlingen:
"De grize **geit** is hiel **grut**."

Freegje de learlingen oft sy yn de sin wurden hearre dy't mei in **/g/** begjinne.

Skriuw op it boerd it wurd 'grut' as foarbyld en sprek it dúdlik út. Fertel dat de 'g' oan it begjin fan in wurd yn it Frysk oars útsprutsen wurdt as Nederlânske wurden mei de 'g'. Freegje de learlingen oft sy it ferskil hearre tusken de **/g/** fan 'grut' en de **/ɣ/** fan 'groot'. Lit de learlingen it wurd neisizze.

Sprek no it wurd 'geit' dúdlik út. De learlingen

Regels, fonetyk en ekstra

fonetysk	lûd	foarbyld Frysk	voorbeeld Nederlands
g	de Frânske g	goed	good (Ingelsk)
ɣ	de hurde g	drage	groen

- Der binne in pear wurden dy't wol in wurdlied hawwe dat mei 'ch' begjint: bygelyks 'kachel' en 'gûchelje'. Dêrby moatst goed harkje nei de útspraak: de stimbannen trilje by de útspraak fan de 'ch'. Tip: Yn it Nederlânsk skriuwst dy wurden ek mei 'ch'.
- Foar in -d, -m en -n skriuwst in 'g': 'deugd', 'dogma', 'prognose'.

sizze it wurd nei. Watfoar klanken hearre se? Lit de learlingen no it wurd 'geit' opskriuwe yn it wurkboek. Skriuw it wurd op it boerd en lit de learlingen harren wurd neisjen en eventueel ferbetterje.

Lês de folgjende sin foar oan de learlingen:
"De **fûgel** siet yn in hege **beam**."

Freegje de learlingen oft sy yn de sin wurden hearre mei in **/ɣ/**.

Skriuw op it boerd it wurd 'hege' as foarbyld en sprek it dúdlik út. Lit de learlingen it wurd neisizze. Freegje de learlingen oft sy witte om hokker 'g' it no giet. Hearre se de **/ɣ/** fan it Nederlânske wurd 'groot' of de **/g/** fan it Fryske wurd 'grut'?

Sprek no it wurd 'fûgel' dúdlik út. De learlingen sizze it wurd nei. Watfoar klanken hearre se? Lit de learlingen no it wurd 'fûgel' opskriuwe yn it wurkboek. Skriuw it wurd op it boerd en lit de learlingen harren wurd neisjen en eventueel ferbetterje.

Lês de folgjende sin foar oan de learlingen:
"Ik freegje de grienteman om myn appels te weagjen."

Freegje de learlingen oft sy yn de sin wurden hearre mei in /ɣ/.

Skriuw op it boerd it wurd 'freegje' as foarbyld en sprek it dúdlik út. Lit de learlingen it wurd neisizze.

Freegje de learlingen oft sy witte om hokker 'g' it no giet. Hearre se de /ɣ/ fan it Nederlânske wurd 'groot' of de /g/ fan it Fryske wurd 'grut'?

Lis de learlingen út wat it tiidwurd is neffens de terminology dy't se mei it Nederlânsk leard hawwe (bygelyks 'doewoord' of 'werkwoord'). Jou oan dat 'freegje' in tiidwurd is en datst de /ɣ/ foar -je hearst.

Sprek no it wurd 'weagje' dúdlik út. De learlingen sizze it wurd nei. Watfoar klanken hearre se? Lit de learlingen no it wurd 'weagje' opskriuwe yn it wurkboek. Skriuw it wurd op it boerd en lit de learlingen harren wurd neisjen en eventueel ferbetterje.

Diktee:

Begjin mei it diktee. Lit alle learlingen de wurden opskriuwe yn it wurkboek. Lit de learlingen ek omsirkelje om hokker regel it giet.

1. Hy woe in gat **grave**.
(skriuw op: grave)
2. Dat binne **lege** batterijen.
(skriuw op: lege)
3. Do moatst net sa **bargje**.
(skriuw op: bargje)
*jou de Nederlânske oersetting
(Jij moet niet zo knoeien.)
4. In kikkert is **grien**.
(skriuw op: grien)
5. Hawwe jimme noch **fragen?**
(skriuw op: fragen)
6. Ik wol dy wat **freegje**.
(skriuw op: freegje)

Opdracht 1:

Dizze opdracht dochst klassikaal. Lit earst it gedicht in kear hearre en lit de learlingen meilêze. De learlingen hoege noch neat yn te foljen. Lit it gedicht in twadde kear hearre mei de opdracht om de wurden yn te foljen. As it te hurd giet, kin de learkrêft derfoar kieze om it nochris ôf te spyljen. It lûdsfragmint is te finen op de webside.

Besprek de antwurden klassikaal. Der sitte in pear wurden by dy't bêst dreech binne. Begelied de learlingen dêr goed by.

► Antwurden

Greide

De moarntiid is **grau** en **griis**,
in tekken fan dize leit oer it lân,
de sinne stiet op út syn sliep,
lûkt de tekken fan it **gers**,
En makket in skilderij mei **grien** en **gjel**.

Opdracht 2:

De learlingen sykje yn de sykplaat nei wurden mei in 'g'. Foar ekstra stipe kinne se sjen nei de anagrammen. Mochten se der net útkomme, dan kinne se ek noch harkje nei it lûdsfragmint op de webside.

► Antwurden

1. freegje
2. geit
3. seagje
4. bargaen
5. grave

Opdracht 3:

Soargje derfoar dat der Fryske boeken en/of tydskriften klearlizze. Lit de learlingen yn twa- of trijetallen gearwurkje. Stimulearje de learlingen om oare wurden te sykjen as yn de oare opdrachten. De wurden skriuwe se op yn it wurkboek. As se it Nederlânske wurd net witte, lit se dat dan opsykje yn it wurdboek of op frysker.nl.

Opdracht 4:

Dizze opdracht kinst klassikaal dwaan. Lês mei-inoar yn it wurkboek de tekst 'De wrâld troch in oare bril, hoe't Himba kleuren sjogge'. Kinst de tekst ek beharkje fia it audiobestân op de webside. Besprek mei de learlingen it plaatsje dat yn it wurkboek stiet. Besykje nei te gean oft de learlingen snappe wat dêr stiet. Lit se dêrnei it skema ynfolje yn it wurkboek. As de learlingen dat ynfolle hawwe, beneam dan noch efkes dat de 'g' oan it begjin fan de wurden 'grien', 'griis' en 'giel' útsprutsen wurdt as /g/.

► Antwurden

Nêderlânsk	Frysk	Himba
blauw	blau	burou
groen	grien	burou
grijs	griis	vapa
geel	giel	dumbu
oranje	oranje	serandu
rood	read	serandu
paars	pears	zoozu / serandu
roze	rôs	serandu

Les 4 • ch

Yn dizze les leare de learlingen wannear't sy yn it Frysk **ch** skriuwe moatte.

Regels:

- In Frysk wurdt hat oan 'e ein nooit in **g**, mar altyd **ch**.
(kapstokwurd: **baarch**)
- Foar de -t skriuwt nooit in **g**, mar altyd **ch**.
(kapstokwurd: **acht**)
- Yn in ferlytsingswurd skriuwt foar -je altyd **ch**.
(kapstokwurd: **flachjes**)

Tarieding:

- Soargje derfoar dat de lûdsfragminten foar de learlingen klearstean. Kinst de sinnen sels ek foarlêze.
- Lis Fryske boeken en/of tydskriften klear foar opdracht 3.

Regels, fonetyk en ekstra

fonetysk	lûd	foarbyld Frysk	voorbeeld Nederlands
x	g	baarch	echo

- Foar de -s skriuwt altyd 'ch'
- Foar wurden dy't einige op -ber skriuwt altyd 'ch'
- De 'ch' fan 'barchje' is in bytsje hurder (en efter yn de kiel) as de 'g' fan bargje (foar yn de kiel).

Weromkeppeling:

Sjoch werom nei de foarige les. Besjoch noch in kear it plaatsje by opdracht 2. Neam de wurden dy't de learlingen fûn hawwe. Freegje nei de regels dy't dêrby hearre.

Yntroduksje:

Nim mei de learlingen de nije regels troch.

Lês de folgjende sin foar oan de learlingen:
"De **baarch** hat in mich yn it **each**."

Freegje de learlingen oft sy yn de sin wurden hearre dy't op /x/ einige.

Skriuw op it boerd it wurd 'mich' as foarbyld en sprek it dúdlik út. Lit de learlingen it wurd neisizze. Freegje oft se witte hokker regel by dat wurd heart.

Sprek no it wurd 'baarch' dúdlik út. De learlingen sizze it wurd nei. Watfoar klanken hearre se? Lit de learlingen no it wurd 'baarch' opskriuwe yn it wurkboek. Skriuw it wurd op it boerd en lit de learlingen harren wurd neisjen en eventueel ferbetterje.

Lês de folgjende sin foar oan de learlingen:
"Wat is it gewicht fan de acht fruchten?"

Freegje de learlingen oft sy yn de sin wurden

mei in /x/ hearre.

Skriuw op it boerd it wurd 'gewicht' as foarbyld en sprek it dúdlik út. Lit de learlingen it wurd neisizze. Freegje oft se witte hokker regel by dat wurd heart.

Sprek no it wurd 'acht' dúdlik út. De learlingen sizze it wurd nei. Watfoar klanken hearre se? Lit de learlingen no it wurd 'acht' opskriuwe yn it wurkboek. Skriuw it wurd op it boerd en lit de learlingen harren wurd neisjen en eventueel ferbetterje.

Lês de folgjende sin foar oan de learlingen:
"Se hienen **flachjes** ophongen foar it lytse **barchje** mei de lytse **eachjes**."

Freegje de learlingen oft sy yn de sin wurden mei in /x/ hearre.

Skriuw op it boerd it wurd 'barchje' as foarbyld en sprek it dúdlik út. Lit de learlingen it wurd neisizze. Freegje oft se witte om hokker regel it

giet en meitsje de keppeling tusken it wurd en de regel. Jou oan dat it Frysk ek it wurd 'bargje' hat. Bargje betsjut 'knoeien'. Dat wurd skriuwt mei in 'g' omdat it dan om in tiidwurd giet.

Sprek no it wurd 'flachjes' dúdlik út. De learlingen

sizze it wurd nei. Watfoar klanken hearre se?

Lit de learlingen no it wurd 'flachjes' opskriuwe yn it wurkboek. Skriuwt it wurd op it boerd en lit de learlingen harren wurd neisjen en eventueel ferbetterje.

Diktee:

Begjin mei it diktee. Lit alle learlingen de wurden opskriuwe yn it wurkboek.

1. It is lestich om sa'n **berch** te beklommen
(skriuwt op: berch)
2. Dat is fierstente **heech**.
(skriuwt op: heech)
3. Wolsto it **ljocht** efkes útdwaan?
(skriuwt op: ljocht)
4. Dochsto dan de doar **ticht**?
(skriuwt op: ticht)
5. Moatst ferskillende **laachjes** oandwaan, oars krijst it kâld.
(skriuwt op: laachjes)
6. Op it **brechje** stiet in frou te swaaien.
(skriuwt op: brechje)

Opdracht 1:

Lês it gedicht foar of lit it audiofragmint hearre dat op de webside stiet. Lit it fragmint twa kear hearre. Sis tsjin de learlingen dat se de earste kear noch neat opskriuwe, mar allinnich harkje nei it fragmint. Lit se de twadde kear de wurden opskriuwe. Set it fragment stil as it te hurd giet of lit it noch in tredde of fjirde kear hearre.

In **baarch** dy hat it simmers **dreech**,
it waar is **drûch**, it wetter **leech**.
De **rêch** en poaten **prachtich** skjin,
it is de **baarch** mar min nei 't sin.
De **drûchte** is syn grutste **soarch**,
hy hat it leaver wiet en **smoarch**.

Opdracht 2:

De learlingen sykje yn de sykplaat nei wurden mei 'ch'. Foar ekstra stipe kinne se sjen nei de anagrammen. Mochten se der net útkomme, dan kinne se ek noch harkje nei it lûdsfragmint op de webside.

► Antwurden

1. spjocht
2. mich
3. each
4. berch
5. stopljocht

Opdracht 3:

Soargje derfoar dat der Fryske boeken en/of tydskriften klearlizze. Lit de learlingen yn twa- of trijetallen gearwurkje. Stimulearje de learlingen om oare wurden te sykjen as yn de oare opdrachten. De wurden skriuwe se op yn it wurkboek. As se it Nederlânske wurd net witte, lit se dat dan opsykje yn it wurdboek of op **frysker.nl**.

Opdracht 4:

Sjoch mei de learlingen nei it skema mei de sifers en letters. Begripe se wat der bedoeld wurdt? Lit de learlingen yn twatallen sykje nei it antwurd. Nim nei de tiid noch in kear de wurden mei 'ch' mei de learlingen troch. Freegje ek oft sy witte wêrom't soargje mei in 'g' skreaun wurdt (soargje is in tiidwurd en yn in tiidwurd skriuwe we foar -je in 'g'). It sil guon learlingen opfalle dat der letters misse yn it alfabet. Besprek mei de learlingen hokker letters dat binne. Lis út dat de bylûden yn de kombinaasje **/ks/** yn it Frysk skreaun wurde as 'ks' en yn it Nederlânsk meastal as 'x' (bygelyks NL: extra en Frysk: ekstra). Itselde is it gefal mei de 'q'. Dêr't yn it Nederlânsk meastal 'q(u)' skreaun wurdt, is dat yn it Frysk 'kw' (bygelyks: NL: quiz en Frysk: kwis).

► Antwurden

In fraach fan in baarch: hoe soargje ik foar in fetlaach?

Watfoar letters hat it Fryske alfabet net en it Nederlânske wol?

q en x

Les 5 • ú en u

Yn dizze les leare de learlingen wannear't sy yn it Frysk ú of u skriuwe moatte.

Regels:

- Skriuwst in ú yn in sletten wurdlied. (kapstokwurd: tútsje)
- Skriuwst in u yn in iepen wurdlied (lettergreep). (kapstokwurd: druven)
- Skriuwst oan 'e ein fan in wurd in u. (kapstokwurd: paraplu)

Tarieding:

- Soargje derfoar dat de lûdsfragminten foar de learlingen klearstean. Kinst de sinnen sels ek foarlêze.
- Lis Fryske boeken en/of tydskriften klear foar opdracht 3.

Weromkeppeling:

Sjoch werom nei de foarige les. Besjoch noch in kear it plaatsje by opdracht 2. Neam de wurden dy't de learlingen fûn hawwe. Freegje nei de regels dy't dêrby hearre.

Regels, fonetyk en ekstra

fonetysk	lûd	foarbyld Frysk	voorbeeld Nederlands
ü	koarte 'uu'	snút of snuten	minuut
ü:	lange 'uu'	drúf of druven	centrifuge

- De lingte fan it 'uu'-lûd kin ferskillend wêze. Yn bygelyks 'tún' is it in koart lûd en yn 'drúf' is it in lang(er) lûd. Dat jildt ek foar it 'uu'-lûd yn in iepen wurdlied. It 'uu'-lûd yn 'luzen' is langer as it 'uu'-lûd yn 'tuten'.
- Der is ek in twalûd /ü.ə/, dat komt letter yn de metoade (boekje 2, les 4) foarby.
- Der binne net in soad wurden te betinken dy't einigje op 'u'. 'Akku', 'paraplu' en 'menu' binne de wurden dy't noch it meast foarkomme sille.

Yntroduksje:

Nim mei de learlingen de nije regels troch.

Lês de folgjende sin foar oan de learlingen:
"Ik jou dy in drúf en dan krij ik fan dy in tút."

Freegje de learlingen oft sy yn de sin wurden hearre dêr't in /ü/ yn sit.

Skriuw op it boerd it wurd 'drúf' as foarbyld en sprek it dúdlik út. Lit de learlingen it wurd neisizze. Freegje de learlingen oft sy it ferskil hearre tusken de /ü/ fan 'tút' en de /ü:/ fan 'drúf' (de /ü/ fan 'tút' is koarter as dy fan 'drúf').

Sprek no it wurd 'tút' dúdlik út. De learlingen sizze it wurd nei. Watfoar klanken hearre se? Lit de learlingen no it wurd 'tút' opskriuwe yn it wurkboek. Skriuw it wurd op it boerd en lit de learlingen harren wurd neisjen en eventueel ferbetterje.

Lês de folgjende sin foar oan de learlingen:

"By ús mem thús lizze druven en nuten foar de ruten."

Freegje de learlingen oft sy yn de sin wurden hearre dêr't in /ü/ yn sit.

Skriuw op it boerd it wurd 'ruten' as foarbyld en sprek it dúdlik út. Lit de learlingen it wurd neisizze. Lis út dat de 'u' fan 'ruten' yn in iepen wurdlied (lettergreep) sit. Lis de keppeling mei wat se leard hawwe by Nederlânske stavering oer iepen en sletten wurdliiden. As de learlingen dat noch net begripe, besteegje dêr dan wat ekstra oandacht oan.

Sprek no it wurd 'druven' dúdlik út. De learlingen sizze it wurd nei. Watfoar klanken hearre se? Lit de learlingen no it wurd 'druven' opskriuwe yn it wurkboek.

Skriuw it wurd op it boerd en lit de learlingen harren wurd neisjen en eventueel ferbetterje.

Lês de folgjende sin foar oan de learlingen:
"Jan stie yn syn tenu ûnder de paraplu."

Freegje de learlingen oft sy yn de sin wurden hearre dy't op in /ü/ einigje.

Skriuw op it boerd it wurd 'tenu' as foarbyld en

sprek it dúdlik út. Lit de learlingen it wurd neisizze.

Sprek no it wurd 'paraplu' dúdlik út. De learlingen sizze it wurd nei. Watfoar klanken hearre se? Lit de learlingen no it wurd 'paraplu' opskriuwe yn it wurkboek. Skriuw it wurd op it boerd en lit de learlingen harren wurd neisjen en eventueel ferbetterje.

Diktee:

Begjin mei it diktee. Lit alle learlingen de wurden opskriuwe yn it wurkboek. Lit de learlingen ek omsirkelje om hokker regel it giet.

1. Yn harren **tún** groeit in kastanjebeam.
(skriuw op: tún)
2. Wat stiet der hjoed op it **menu**.
(skriuw op: menu)
3. Dit is in **drúf** sûnder pitten.
(skriuw op: drúf)
4. By Froukje yn 'e klasse sitte bern mei **luzen**.
(skriuw op: luzen)
5. Wa hâldt der no net fan **muzyk**?
(skriuw op: muzyk)

Opdracht 1:

Lês it gedicht foar of lit it audiofragmint hearre dat op de webside stiet. Lit it fragmint twa kear hearre. Sis tsjin de learlingen dat se de earste kear noch neat opskriuwe, mar allinnich harkje nei it fragmint. Lit se de twadde kear de wurden opskriuwe. Jou de betsjutting fan de wurden. As se dat dien hawwe, skriuwe se it meartal fan de wurden op. Jou oan dat se de wurden yn wurdliiden opdiele moatte om derefter te kommen oft se it mei in 'u' of in 'ú' skriuwe.

► Antwurden

	iental	meartal	Nederlânsk
1	rút	ruten	raam
2	tún	tunen	tuin
3	snút	snuten	snuut
4	krún	krunen	kruin (bovenste deel v/h hoofd)
5	krús	krusen	kruis

Opdracht 2:

De learlingen sykje yn it plaatsje fiif wurden dy't mei in 'ú' of 'u' skreaun wurde. Foar ekstra stipe kinne se sjen nei de anagrammen. Mochten se der net útkomme, dan kinne se ek noch harkje nei it lûdsfragmint op de webside.

► Antwurden

1. súd
2. nút
3. muzyk
4. dunen
5. strúsfûgel

Opdracht 3:

Soargje derfoar dat der Fryske boeken en/of tydskriften klearlizze. Lit de learlingen yn twa- of trijetallen gearwurkje. Stimulearje de learlingen om oare wurden te sykjen as yn de oare opdrachten. De wurden skriuwe se op yn it wurkboek. As se it Nederlânske wurd net witte, lit se dat dan opsykje yn it wurdboek of op frysker.nl. De learlingen hoege gjin wurden te sykjen mei in 'u' oan 'e ein. Dêr sille net genôch fan te finen wêze.

Opdracht 4:

Harkje nei it resept fia it audiofragmint op de webside of lês it foar. It folsleine resept is te finen op de folgjende side.

Fryske dúmkjes binne tradisjonele koekjes mei in nuer foarmke en in uterst lekkere smaak.
Se wurde makke mei brune sûker, huning en nuten. Hjir is it resept!

∴

Fryske Dúmkjes

Wat hast nedich?

250 gram blom
125 gram brune sûker
125 gram bûter
1 aai
1 teeleppel bakpoeier

1 teeleppel anys
100 gram hakte nuten
(bygelyks amandels of hazzenuten)
2 ytleppels huning
In bytsje sâlt

Hoe makkest it?

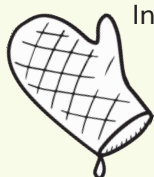
1. Doch de brune sûker, bûter en huning yn in kom en rier it goed trochinoar.
2. Foegje it aai ta en ming it yn it mingsel.
3. Foegje no it blom en de bakpoeier ta en doch ek it anys en in bytsje sâlt derby.
4. Ming alles goed en set it daai sa'n healoare yn 'e kuolkast.
5. Ferwaarmje de oven foar op 175 graden.
6. Rôlje lytse stientsjes fan it daai (ûngefear 2,5 oant 5 sintimeter) en druk se plat mei de tomme.
7. Bak de dúmkjes yn 15 oant 20 minuten goudbrún.

.....

∴

Lit se ôfkuolje en jou dysels in tútsje as it goed slagge is!

In lytse tip: yn juny en july is it ekstra noflik om se bûten yn 'e tún te iten mei in kopke tee. Dat is absolút genietsje!

Lekker ite!

Les 6 • û en oe

Yn dizze les leare de learlingen wannear't sy yn it Frysk û of oe skriuwe moatte.

Regels:

- Skriuwst in **û** as it Nederlânske wurd **gjin** oe hat.
(kapstokwurd: **hûn**)
- Skriuwst in **oe** as it Nederlânske wurd oe hat.
(kapstokwurd: **boek**)

Tarieding:

- Soargje derfoar dat de lûdsfragminten foar de learlingen klearstean. Kinst de sinnen sels ek foarlêze.
- Lis Fryske boeken en/of tydskriften klear foar opdracht 3.

Weromkeppeling:

Sjoch werom nei de foarige les. Besjoch noch in kear it plaatsje by opdracht 2. Neam de wurden dy't de learlingen fûn hawwe. Freegje nei de regels dy't dêrby hearre.

Regels, fonetyk en ekstra

fonetysk	lûd	foarbyld Frysk	voorbeeld Nederlands
u	koarte oe	hûn of boek	boek
u:	lange oe	sûge of skoech	rouge

- Nei in 'û' wurde de bylûden (medeklinkers) noait ferdûbele.
- It Frysk hat ek it twâlûd /u.ə/ (fan 'boer'), dat komt letter yn de metoade (boekje 3, les 3) foarby.
- Tiidwurden yn de doetiid krije yn de measte gefallen 'oe'. Bygelyks: 'ik joech' of 'ik sloech', dat binne dus útsûnderingen op de regels.

Yntroduksje:

Nim mei de learlingen de nije regels troch.

Lês de folgjende sin foar oan de learlingen:
"De hûn en de mûs rûnen tegearre troch it hûs."

Freegje de learlingen oft sy yn de sin wurden hearre mei in **u** of in **u:**

Skriuw op it boerd it wurd 'mûs' as foarbyld en sprek it dúdlik út. Lit de learlingen it wurd neisizze. Freegje de learlingen oft sy it ferskil hearre tusken de **u** fan 'hûn' en de **u:** fan 'hûs' (de **u** fan 'hûn' is koarter as de **u:** fan 'hûs'). Brûk it folgjende stappeplan om sjen te litten hoe'tst 'mûs' skriuwst:

1. Wat is it Nederlânske wurd? (**muis**)
2. Hat it Nederlânske wurd in **oe**? (**nee**)

3a. Is it antwurd yn stap 2 "ja", dan skriuwst it Fryske wurd mei in 'oe'.

3b. Is it antwurd yn stap 2 "nee", dan skriuwst it Fryske wurd mei 'û'. (**dus: mûs**)

Sprek no it wurd 'hûn' dúdlik út. De learlingen sizze it wurd nei. Watfoar klanken hearre se? Lit de learlingen no it wurd 'hûn' opskriuwe yn it wurkboek. Skriuw it wurd op it boerd en lit de learlingen harren wurd neisjen en eventueel ferbetterje.

Sprek no it wurd 'boek' dúdlik út. De learlingen sizze it wurd nei. Watfoar klanken hearre se? Lit de learlingen no it wurd 'boek' opskriuwe yn it wurkboek. Skriuw it wurd op it boerd en lit de learlingen harren wurd neisjen en eventueel ferbetterje.

Diktee:

Begjin mei it diktee. Lit alle learlingen de wurden opskriuwe yn it wurkboek. Lit de learlingen ek omsirkelje om hokker regel it giet.

1. Jou my mar in lekkere **koek**.
(skriuw op: koek)
2. De wask is noch lang net **drûch**.
(skriuw op: drûch)
3. Fenna Brecht fynt **dûnsjen** it moaiste wat der is.
(skriuw op: dûnsjen)
4. Dyn **broek** is hielendal stikken.
(skriuw op: broek)
5. Jan sit takom jier yn in oare **groep**.
(skriuw op: groep)

Opdracht 1:

Lês it gedicht foar of lit it audiofragmint hearre dat op de webside stiet. Lit it fragmint twa kear hearre. Sis tsjin de learlingen dat se de earste kear noch neat opskriuwe, mar allinnich harkje nei it fragmint. Lit it fragmint in twadde kear hearre. De learlingen skriuwe de antwurden op yn de kolommen.

Nederlânske wurd	Fryske wurd goed stavere
hondje	hûntsje
rondje	rûntsje
woef	woef

Opdracht 2:

De learlingen sykje yn it plaatsje seis wurden mei in 'oe' of in 'û'. Foar ekstra stipe kinne se sjen nei de anagrammen. Mochten se der net útkomme, dan kinne se ek noch harkje nei it lûdsfragmint op de webside.

► Antwurden

1. hûs
2. ûle
3. skoech
4. poep
5. mûs
6. hûn

Opdracht 3:

Soargje derfoar dat der Fryske boeken en/of tydskriften klearlizze. Lit de learlingen yn twa- of trijetallen gearwurkje. Stimulearje de learlingen om oare wurden te sykjen as yn de oare opdrachten. De wurden skriuwe se op yn it wurkboek. As se it Nederlânske wurd net witte, lit se dat dan opsykje yn it wurdboek of op frysker.nl.

Opdracht 4:

De learlingen lêze de tekst. Dat kin klassikaal, mar it kin ek yn twatallen of selsstannich. In audiobestân fan de tekst is te finen op de webside. De learlingen sykje de goede Fryske oersetting by de Nederlânske wurden dy't se al krigen ha. Tink derom: de Nederlânske wurden yn de tabel steane net yn gronologyske folchoarder. De learlingen moatte dus goed sjen hokker wurd wêrby heart.

► Antwurden

	Nederlânsk	Frysk
4	bijzondere	bysûndere
1	route	rûte
2	ontdekkingen	ûntdekkingen
3	ervaring	ûnderfining

HANDLEIDING

bij staveringsline
WURKBOEK 1

Algemene handleiding en verantwoording

Visie

Het aanleren van spellingsregels is niet een doel op zich. Goed kunnen spellen is één van de vaardigheden die kunnen helpen bij het schrijven van (goede) teksten. De spellingsregels kennen, staat niet gelijk aan het kunnen schrijven van een goede tekst. Het uiteindelijke doel is om kwalitatief goede Friese teksten te kunnen schrijven. Daarom is er gekozen voor een boekje met aan de ene kant Skriuwlessen (het doel) en aan de andere kant Staveringslessen (de theorie, de vaardigheid).

Opbouw

De schrijfflessen zijn opgebouwd volgens een stappenplan. Dit stappenplan geeft houvast om tot het uiteindelijke product te komen. Stap één bestaat uit het verzamelen en opschrijven van de gedachten. In stap twee wordt een keuze gemaakt uit alles wat opgeschreven is bij de eerste stap en in de derde stap wordt het uiteindelijke product gemaakt. De spellingslessen zijn ook volgens een vast stramien opgebouwd. De les begint met een doel en het aanbieden van de regels die van toepassing zijn. Daarna geeft de leerkracht een introductie. In de introductie wordt aan de hand van voorbeeldwoorden en zinnen toegewerkt naar het schrijven van een kapstokwoord: een woord dat de regel representeert. Het kapstokwoord helpt de leerling de regel beter te onthouden en toe te passen.

De introductie is opgebouwd volgens het vijf-stappenplan:

1. Ik luister naar het woord en zeg het woord na.
2. Ik deel het woord op in klanken of lettergrepen.
3. Hoor ik iets bijzonders? Welke afspraak hoort daarbij?
4. Ik schrijf het woord.
5. Ik controleer het woord. Heb ik het goed geschreven?

Na de introductie volgt een startdictée met woorden die bij de regels horen. De volgende opdracht (opdracht 1) is een Friese tekst, bijvoorbeeld een liedje, gedicht of krantenbericht. Opdracht 2 is een zoekplaat. Bij opdracht 3 zoeken leerlingen zelf woorden op in boeken of tijdschriften. Als er geen fysieke teksten beschikbaar zijn, kan de onlineversie van Tsjil Magazine gebruikt worden. Deze is gratis verkrijgbaar via: cedinonderwijs.nl/tsjil. De laatste opdracht is een verdiepende opdracht die de leerlingen uitdaagt om nog eens met de regel(s) van deze les aan het werk te gaan.

Inzet

De schrijfflessen en spellingslessen hebben gemeen dat in de titel van de schrijfflessen dezelfde letters voorkomen als in de spellingslessen worden behandeld. Hoe de lessen ingezet worden is aan de leerkracht zelf. Het is mogelijk om eerst een spellingsles te maken en dan de bijpassende schrijffles, maar het kan natuurlijk ook andersom. Het is ook mogelijk om naar aanleiding van geschreven producten te kijken in welke categorie de leerlingen nog veel fouten maken en op basis daarvan de spellingslessen aan te bieden.

Terminologie

In dit boekje komt zo nu en dan terminologie voor die wellicht uitleg nodig heeft. Sommige begrippen komen niet in de Nederlandse handleiding voor, maar zijn hier voor de volledigheid wel opgenomen.

- **wurdliid** – lettergreep
- **tiidwurden** – werkwoorden
- **brekking** – een klankverschuiving in een woord
- **stimleas** – stembanden trillen niet bij de uitspraak
- **stimhawwend** – stembanden trillen wel bij de uitspraak
- **lûd** – klinker
- **klank** – klank
- **twalûd** – twee klanken die je in één adem uitspreekt
- **bylûd** – medeklinker
- **kapke** – het dakje op de â, ê, ô of û.

In de introductie wordt onderscheid gemaakt tussen klanken en geschreven letters of woorden. Als het over klanken gaat, dan zijn ze aangegeven met rood en staan ze tussen twee streepjes. Bijvoorbeeld: "je hoort dan /f/." Als het om geschreven letters of woorden gaat, staan ze tussen aanhalingstekens. Bijvoorbeeld: "Dat schrijf je zo: 'skoalle'."

Regels, fonetiek en extra

Bij alle spellingslessen staan kaders. In zo'n kader staan allereerst een fonetische weergave, een beschrijving van de geluiden, een voorbeeld van het geluid in het Fries en een voorbeeld van het geluid in het Nederlands of een andere taal. Ten tweede staan er nog extra regels en informatie voor de leerkracht. Deze informatie kan worden ingezet om bepaalde zaken te verduidelijken en als verdieping voor de leerlingen die daarom vragen.

Audio

Bij het dictee en bij sommige opdrachten is audio beschikbaar. Dat wordt aangegeven met een icoontje. De audiofragmenten zijn online te vinden, op staveringsline.frl.

Of gebruik deze QR-code:

Les 1 • f

In deze les leren de leerlingen wanneer zij in het Fries de letter f moeten schrijven.

Regels:

- Een Fries woord begint nooit met een v, maar altijd met een f.
(kapstokwoord: fisk)
- Een Fries woord heeft aan het eind nooit een v, maar altijd een f.
(kapstokwoord: juf)

Vorbereiding:

- Zorg ervoor dat de geluidsfragmenten voor de leerlingen klaarstaan. Je kunt de zinnen zelf ook voorlezen.
- Leg Friese boeken en/of tijdschriften klaar voor opdracht 3.

Regels, fonetiek en extra

fonetisch	klank	voorbeeld Fries	voorbeeld Nederlands
f	'harde' f (stemloos)	flinter	fiets
v	'zachte' v (stemhebbend)	drave	vinder

In het midden van een woord kan wel een 'v' voorkomen. Om te weten hoe je het schrijft, moet je goed naar de uitspraak luisteren. Bij het uitspreken van de 'v' trillen de stembanden, bij de 'f' niet.

Introductie:

Introduceer de regels van deze les.

Lees de volgende zin voor aan de leerlingen:
"Fenna hat foer foar de fisk kocht."

Vraag de leerlingen of ze in de zin woorden horen die een /f/ klank hebben. In het Nederlands is het soms moeilijk om te weten wanneer je een 'f' of een 'v' schrijft. In het Fries is dat heel makkelijk. Aan het begin en aan het eind schrijf je altijd een 'f'.

Schrijf op het bord het woord 'foer' als voorbeeld en spreek het duidelijk uit. Laat de leerlingen het woord nazeggen.

Spreek nu het woord 'fisk' duidelijk uit. De leerlingen zeggen het woord na. Wat voor klanken horen ze? Laat de leerlingen nu het woord 'fisk' opschrijven in het werkboek.

Schrijf het woord op het bord en laat de leerlingen hun woord nakijken en eventueel verbeteren.

Lees de volgende zin voor aan de leerlingen:
"Juf jout les oan groep fiif."

Vraag de leerlingen of ze woorden horen met een /f/ aan het einde en welke woorden dat zijn. Neem het woord 'fiif' als voorbeeld en laat de leerlingen het woord nazeggen. Vraag de leerlingen welke geluiden ze allemaal horen in het woord 'fiif'.

Spreek nu het woord 'juf' duidelijk uit. De leerlingen zeggen het woord na. Wat voor klanken horen ze? Laat de leerlingen nu het woord 'juf' opschrijven in het werkboek. Schrijf het woord op het bord en laat de leerlingen hun woord nakijken en eventueel verbeteren.

Dictee:

Begin met het dictee. Laat alle leerlingen de woorden opschrijven in het werkboek. Laat de leerlingen ook omcirkelen om welke regel het gaat.

1. Dat is in moaie **flinter**.
(skriuw op: flinter)
2. It **famke** hat blond hier.
(skriuw op: famke)
3. Hy is **faak** siik.
(skriuw op: faak)
4. Ik **graaf** in gat yn 'e tún.
(skriuw op: graaf)
5. Nynke skriuwt in lange **brief**.
(skriuw op: brief)

Opdracht 1:

Deze opdracht doe je klassikaal. Laat de tekst horen via het audiofragment op de website of lees de tekst voor. Laat de leerlingen meelezen. De leerlingen hoeven nog niets in te vullen. Laat het fragment een tweede keer horen met de opdracht om de woorden in te vullen. Als het te snel gaat, kan ervoor gekozen worden om het fragment nog eens af te spelen of voor te lezen.

Bespreek de antwoorden klassikaal.

De meeste leerlingen zullen nog niet precies weten hoe ze 'fûgels' moeten schrijven. Houd in gedachten dat het in deze les in de eerste plaats gaat om het schrijven van de 'f'. Het is van belang te benoemen dat het niet erg is om andere fouten te maken.

► Antwoorden

In **faas** mei fioeltsjes,
in **fisk** yn 'e feart.
In fleurige **flagge**,
mei wyt, blau en read.
De **fûgels** dy't fleane,
de sinne derby.
Ik **fiel** my yn Fryslân
as in **fûgel** sa frij.

Opdracht 2:

De leerlingen zoeken in de zoekplaat naar woorden met een 'f'. Voor extra ondersteuning kunnen ze kijken naar de anagrammen. Mochten ze er niet uitkomen, dan kunnen ze ook nog luisteren naar het geluidsfragment op de website.

► Antwoorden

1. famke
2. flier
3. frou
4. flinter
5. foet

Opdracht 3:

Zorg ervoor dat er Friese boeken en/of tijdschriften klaarliggen. Laat de leerlingen in twee- of drietallen samenwerken. Stimuleer de leerlingen om andere woorden te zoeken dan in de andere opdrachten. De woorden schrijven ze op in het werkboek. Als ze het Nederlandse woord niet weten, laat ze dat dan opzoeken in het woordenboek of op frysker.nl.

Opdracht 4:

Elke emoticon staat voor een letter. De leerlingen moeten de vijf woorden ontcijferen. De antwoorden schrijven ze in het werkboek. Probeer de leerlingen te stimuleren om zelf ook woorden met een 'f' te maken. Vraag de leerlingen of ze de betekenis van de woorden ook kennen.

► Antwoorden

1. famylje
2. finger
3. fjoer
4. fuotbal
5. fôle

Les 2 • s

In deze les leren de leerlingen wanneer zij in het Fries de letter s moeten schrijven.

Regels:

- Een Fries woord begint nooit met een z, maar altijd met een s.
(kapstokwoord: swan)
- Een Fries woord heeft aan het eind nooit een z, maar altijd een s.
(kapstokwoord: faas)

Voorbereiding:

- Zorg ervoor dat de geluidsfragmenten voor de leerlingen klaarstaan. Je kunt de zinnen zelf ook voorlezen.
- Leg Friese boeken en/of tijdschriften klaar voor opdracht 3.

Terugkoppeling:

Blik terug op de vorige les. Bekijk nog een keer het plaatje bij opdracht 2. Noem de woorden die de leerlingen hebben gevonden. Vraag naar de regels die daarbij horen.

Regels, fonetiek en extra

fonetisch	klank	voorbeeld Fries	voorbeeld Nederlands
s	s (stemloos)	smots	saai
z	z (stemhebbend)	wêze	zijn

In het midden van een woord kan wel een 'z' voorkomen. Om te weten hoe je het schrijft, moet je goed naar de uitspraak luisteren. Bij het uitspreken van de 'z' trillen de stembanden, bij de 's' niet.

Introductie:

Neem met de leerlingen de nieuwe regels door.

Lees de volgende zin voor aan de leerlingen:
"Ik sjoch in swan."

Vraag de leerlingen of ze in de zin woorden horen die een /s/-klank hebben. In het Nederlands is het soms moeilijk te weten wanneer je een 's' of een 'z' schrijft. In het Fries is dat heel makkelijk. Aan het begin en aan het eind schrijf je altijd een 's'.

Schrijf op het bord het woord 'sjoch' als voorbeeld en spreek het duidelijk uit. Laat de leerlingen het woord nazeggen.

Spreek nu het woord 'swan' duidelijk uit. De leerlingen zeggen het woord na. Wat voor klanken horen ze? Laat de leerlingen nu het

woord 'swan' opschrijven in het werkboek.

Schrijf het woord op het bord en laat de leerlingen hun woord nakijken en eventueel verbeteren.

Lees de volgende zin voor aan de leerlingen:
"Der sit in mûs efter de faas mei blommen."

Vraag de leerlingen of ze woorden horen met een /s/ aan het eind en welke woorden dat zijn. Neem het woord 'mûs' als voorbeeld en laat de leerlingen het woord nazeggen. Vraag de leerlingen welke geluiden ze allemaal horen in het woord 'mûs'.

Spreek nu het woord 'faas' duidelijk uit. De leerlingen zeggen het woord na. Wat voor klanken horen ze? Laat de leerlingen nu het woord 'faas'

opschrijven in het werkboek. Schrijf het woord op het bord en laat de leerlingen hun woord nakijken en eventueel verbeteren.

Dictee:

Begin met het dictee. Laat alle leerlingen de woorden opschrijven in het werkboek. Laat de leerlingen ook omcirkelen om welke regel het gaat.

1. De **sinne** lit him sjen.
(skriuw op: sinne)
2. Dat is myn **suster**.
(skriuw op: suster)
3. Dat jonkje is **seis** jier.
(skriuw op: seis)
(*de leerlingen omcirkelen hier beide regels)
4. Ik **blaas** op myn trompet.
(skriuw op: blaas)
5. De tango is in moaie **dûns**.
(skriuw op: dûns)

Opdracht 1:

Deze opdracht doe je klassikaal. Laat eerst het liedje een keer horen en laat de leerlingen meelezen. De leerlingen hoeven nog niets in te vullen. Laat het liedje een tweede keer horen met de opdracht om de woorden in te vullen. Als het te snel gaat, kan ervoor gekozen worden om het nog eens af te spelen.

Bespreek de antwoorden klassikaal. Er zitten enkele woorden bij die best moeilijk zijn. Begeleid de leerlingen daar goed bij.

Het volledige liedje is ook te beluisteren op de website.

► Antwoorden

1. thús
2. sneuper
3. fiis
4. (jiske)sek
5. skerpe
6. seare
7. snút
8. noas

Opdracht 2:

De leerlingen zoeken in de zoekplaat naar woorden met een 's'. Voor extra ondersteuning kunnen ze kijken naar de anagrammen. Mochten ze er niet uitkomen, dan kunnen ze ook nog luisteren naar het geluidsfragment op de website.

► Antwoorden

1. sebra
2. seis
3. stien
4. gers
5. foks

Opdracht 3:

Zorg ervoor dat er Friese boeken en/of tijdschriften klaarliggen. Laat de leerlingen in twee- of drietallen samenwerken. Stimuleer de leerlingen om andere woorden te zoeken dan in de andere opdrachten. De woorden schrijven ze op in het werkboek. Als ze het Nederlandse woord niet weten, laat ze dat dan opzoeken in het woordenboek of op frysker.nl.

Opdracht 4:

De leerlingen luisteren naar (of lezen zelf) de tekst 'lêze mei de fingers'. Daarna maken ze de opdracht. Elk rood rondje staat voor een bobbeltje. Daag de leerlingen uit om zelf ook een woord te maken. Daar kunnen ze zelf de bobbeltjes kleuren.

► Antwoorden

1. skiep
2. skoalle
3. swimme
4. eigen antwoord

Les 3 • g

In deze les leren de leerlingen wanneer zij in het Fries de letter **g** moeten schrijven.

Regels:

- Een Fries woord begint nooit met **ch**, maar altijd met een **g**.
(kapstokwoord: **geit**)
- Een lettergreep begint altijd met een **g**.
(kapstokwoord: **fûgel**)
- In een werkwoord schrijven we voor **-je** altijd een **g**.
(kapstokwoord: **weagje**)

Vorbereiding:

- Zorg ervoor dat de geluidsfragmenten voor de leerlingen klaarstaan. Je kunt de zinnen zelf ook voorlezen.
- Leg Friese boeken en/of tijdschriften klaar voor opdracht 3.

Terugkoppeling:

Blik terug op de vorige les. Bekijk nog een keer het plaatje bij opdracht 2. Noem de woorden die de leerlingen gevonden hebben. Vraag naar de regels die daarbij horen.

Regels, fonetiek en extra

fonetisch	klank	voorbeeld Fries	voorbeeld Nederlands
g	de Franse g	goed	good (Engels)
ȝ	de harde g	drage	groen

- Er zijn een paar woorden die wel een lettergreep hebben die met 'g' begint: bijvoorbeeld 'kachel' en 'gûchelje'. Daarbij moet je goed luisteren naar de uitspraak: de stembanden trillen bij de uitspraak van de 'ch'. Tip: In het Nederlands schrijf je die woorden ook met 'ch'.
- Voor een -d, -m en -n schrijf je een 'g': 'deugd', 'dogma', 'prognose'.

Introductie:

Neem met de leerlingen de nieuwe regels door.

Lees de volgende zin voor aan de leerlingen:
"De grize geit is hiel grut."

Vraag de leerlingen of ze in de zin woorden horen die beginnen met een /g/.

Schrijf op het bord het woord 'grut' als voorbeeld en spreek het duidelijk uit. Vertel dat de 'g' aan het begin van een woord in het Fries anders wordt uitgesproken dan Nederlandse woorden met een 'g'. Vraag de leerlingen of zij het verschil horen tussen de /g/ van 'grut' en de /ȝ/ van 'groot'. Laat de leerlingen het woord nazeggen.

Spreek nu het woord 'geit' duidelijk uit. De leer-

lingen zeggen het woord na. Wat voor klanken horen ze? Laat de leerlingen nu het woord 'geit' opschrijven in het werkboek. Schrijf het woord op het bord en laat de leerlingen hun woord nakijken en eventueel verbeteren.

Lees de volgende zin voor aan de leerlingen:
"De fûgel siet yn in hege beam."

Vraag de leerlingen of ze in de zin woorden horen met een /ȝ/.

Schrijf op het bord het woord 'hege' als voorbeeld en spreek het duidelijk uit. Laat de leerlingen het woord nazeggen. Vraag de leerlingen of zij weten om welke 'g' het nu gaat. Horen ze de /ȝ/ van het Nederlandse woord

'groot' of de /g/ van het Friese woord 'grut'?

Spreek nu het woord 'fûgel' duidelijk uit. De leerlingen zeggen het woord na. Wat voor klanken horen ze? Laat de leerlingen nu het woord 'fûgel' opschrijven in het werkboek. Schrijf het woord op het bord en laat de leerlingen hun woord nakijken en eventueel verbeteren.

Lees de volgende zin voor aan de leerlingen:
"Ik freegje de grienteman om myn appels te weagjen."

Vraag de leerlingen of ze in de zin woorden horen met een /y/.

Schrijf op het bord het woord 'freegje'

als voorbeeld en spreek het duidelijk uit. Laat de leerlingen het woord nazeggen. Vraag de leerlingen of zij weten om welke 'g' het nu gaat. Horen ze de /y/ van het Nederlandse woord 'groot' of de /g/ van het Friese woord 'grut'?

Leg de leerlingen uit wat een 'tiidwurd' is volgens de terminologie die ze met het Nederlands hebben geleerd (bijvoorbeeld doewoord of werkwoord). Geef aan dat 'freegje' een werkwoord is en dat je de /y/ voor -je hoort.

Spreek nu het woord 'weagje' duidelijk uit. De leerlingen zeggen het woord na. Wat voor klanken horen ze? Laat de leerlingen nu het woord 'weagje' opschrijven in het werkboek. Schrijf het woord op het bord en laat de leerlingen hun woord nakijken en eventueel verbeteren.

Dictee:

Begin met het dictee. Laat alle leerlingen de woorden opschrijven in het werkboek. Laat de leerlingen ook omcirkelen om welke regel het gaat.

1. Hy woe in gat **grave**.
(skriuw op: grave)
2. Dat binne **lege** batterijen.
(skriuw op: lege)
3. Do moattst net sa **bargje**.
(skriuw op: bargje)
*geef de Nederlandse vertaling (Jij moet niet zo knoeien.)
4. In kikkert is **grien**.
(skriuw op: grien)
5. Hawwe jimme noch **fragen?**
(skriuw op: fragen)
6. Ik wol dy wat **freegje**.
(skriuw op: freegje)

Opdracht 1:

Deze opdracht doe je klassikaal. Laat eerst het gedicht een keer horen en laat de leerlingen meelezen. De leerlingen hoeven nog niets in te vullen. Laat het gedicht een tweede keer horen met de opdracht om de woorden in te vullen. Als het te snel gaat, kan ervoor gekozen worden om het nog eens af te spelen. Het geluidsfragment is te vinden op de website.

Bespreek de antwoorden klassikaal. Er zitten enkele woorden bij die best moeilijk zijn. Begeleid de leerlingen daar goed bij.

► Antwoorden

Greide

De moarntiid is **grau** en **griis**,
in tekken fan dize leit oer it lân,
de sinne stiet op út syn sliep,
lûkt de tekken fan it **gers**,
En makket in skilderij mei **grien** en **gjel**.

Opdracht 2:

De leerlingen zoeken in de zoekplaat naar woorden met een 'g'. Voor extra steun kunnen ze kijken naar de anagrammen. Mochten ze er niet uitkomen, dan kunnen ze ook nog luisteren naar het geluidsfragment op de website.

► Antwoorden

1. freegje
2. geit
3. seagje
4. bargaen
5. grave

Opdracht 3:

Zorg ervoor dat er Friese boeken en/of tijdschriften klaarliggen. Laat de leerlingen in twee- of drietallen samenwerken. Stimuleer de leerlingen om andere woorden te zoeken dan in de andere opdrachten. De woorden schrijven ze op in het werkboek. Als ze het Nederlandse woord niet weten, laat ze dat dan opzoeken in het woordenboek of op frysker.nl.

Opdracht 4:

Deze opdracht kun je klassikaal doen. Lees samen in het werkboek de tekst 'De wrâld troch in oare bril, hoe't Himba kleuren sjogge'. Je kunt de tekst ook beluisteren via het audiobestand op de website. Bespreek met de leerlingen het plaatje dat in het werkboek staat. Probeer na te gaan of de leerlingen snappen wat er staat. Laat ze daarna het schema invullen in het werkboek. Als de leerlingen dat hebben ingevuld, benoem dan nog even dat de 'g' aan het begin van de woorden 'grien', 'griis' en 'giel' uitgesproken wordt als /g/.

► Antwoorden

Nêderlânsk	Frysk	Himba
blauw	blau	burou
groen	grien	burou
grijs	griis	vapa
geel	giel	dumbu
oranje	oranje	serandu
rood	read	serandu
paars	pears	zoozu / serandu
roze	rôs	serandu

Les 4 • ch

In deze les leren de leerlingen wanneer zij in het Fries **ch** moeten schrijven.

Regels:

- Een Fries woord heeft aan het eind nooit een **g** maar altijd **ch**.
(kapstokwoord: **baarch**)
- Voor de **-t** schrijf je nooit een **g**, maar altijd **ch**.
(kapstokwoord: **acht**)
- In een verkleinwoord schrijf je voor **-je** altijd **ch**.
(kapstokwoord: **flachjes**)

Vorbereiding:

- Zorg ervoor dat de geluidsfragmenten voor de leerlingen klaarstaan. Je kunt de zinnen zelf ook voorlezen.
- Leg Friese boeken en/of tijdschriften klaar voor opdracht 3.

Regels, fonetiek en extra			
fonetisch	klank	voorbeeld Fries	voorbeeld Nederlands
x	g	baarch	echo

- Voor de **-s** schrijf je altijd 'ch'
- Voor woorden die eindigen op **-ber** schrijf je altijd 'ch'
- De 'ch' van 'barchje' is een beetje harder (en achter in de keel) als de 'g' fan 'bargje' (voor in de keel).

Terugkoppeling:

Blik terug op de vorige les. Bekijk nog een keer het plaatje bij opdracht 2. Noem de woorden die de leerlingen hebben gevonden. Vraag naar de regels die daarbij horen.

Introductie:

Neem met de leerlingen de nieuwe regels door.

Lees de volgende zin voor aan de leerlingen:
"De **baarch** hat in mich yn it each."

Vraag de leerlingen of ze in de zin woorden horen die op **/x/** eindigen.

Schrijf op het bord het woord 'mich' als voorbeeld en spreek het duidelijk uit. Laat de leerlingen het woord nazeggen. Vraag of ze weten welke regel bij dat woord hoort.

Spreek nu het woord 'baarch' duidelijk uit. De leerlingen zeggen het woord na. Wat voor klanken horen ze? Laat de leerlingen nu het woord 'baarch' opschrijven in het werkboek. Schrijf het woord op het bord en laat de leerlingen hun woord nakijken en eventueel verbeteren.

Lees de volgende zin voor aan de leerlingen:
"Wat is it gewicht fan de acht fruchten?"

Vraag de leerlingen of ze in de zin woorden met een **/x/** horen.

Schrijf op het bord het woord 'gewicht' als voorbeeld en spreek het duidelijk uit. Laat de leerlingen het woord nazeggen. Vraag of ze weten welke regel bij dat woord hoort.

Spreek nu het woord 'acht' duidelijk uit. De leerlingen zeggen het woord na. Wat voor klanken horen ze? Laat de leerlingen nu het woord 'acht' opschrijven in het werkboek. Schrijf het woord op het bord en laat de leerlingen hun woord nakijken en eventueel verbeteren.

Lees de volgende zin voor aan de leerlingen:
"Se hienen flachjes ophongen foar it lytse barchje mei de lytse eachjes."

Vraag de leerlingen of ze in de zin woorden met een **/x/** horen.

Schrijf op het bord het woord 'barchje' als voor-

beeld en spreek het duidelijk uit. Laat de leerlingen het woord nazeggen. Vraag of ze weten om welke regel het gaat en maak de koppeling tussen het woord en de regel. Geef aan dat het Fries ook het woord 'bargje' heeft. 'Bargje' betekent 'knoeien'. Dat woord schrijf je met een 'g' omdat het dan om een werkwoord gaat.

Dictee:

Begin met het dictee. Laat alle leerlingen de woorden opschrijven in het werkboek.

1. It is lestich om sa'n **berch** te beklimmen
(skriuw op: berch)
2. Dat is fierstente **heech**.
(skriuw op: heech)
3. Wolsto it **ljocht** efkes útdwaan?
(skriuw op: ljocht)
4. Dochsto dan de doar **ticht**?
(skriuw op: ticht)
5. Moatst ferskillende **laachjes** oandwaan, oars krijst it kâld.
(skriuw op: laachjes)
6. Op it **brechje** stiet in frou te swaaien.
(skriuw op: brechje)

Opdracht 1:

Lees het gedicht voor of laat het audiofragment horen dat op de website staat. Laat het fragment twee keer horen. Zeg tegen de leerlingen dat ze de eerste keer nog niets opschrijven, maar alleen luisteren naar het fragment. Laat ze de tweede keer hun woorden opschrijven. Zet het fragment stil als het te snel gaat of laat het nog een derde of vierde keer horen.

In **baarch** dy hat it simmers **dreech**,
it waar is **drûch**, it wetter **leech**.
De **rêch** en poaten **prachtich** skjin,
it is de **baarch** mar min nei 't sin.
De **drûchte** is syn grutste **soarch**,
hy hat it leaver wiet en **smoarch**.

Opdracht 2:

De leerlingen zoeken in de zoekplaat naar woorden met 'ch'. Voor extra ondersteuning kunnen ze kijken naar de anagrammen. Mochten ze er niet uitkomen, dan kunnen ze ook nog luisteren naar het geluidsfragment op de website.

Spreek nu het woord 'flachjes' duidelijk uit. De leerlingen zeggen het woord na. Wat voor klanken horen ze? Laat de leerlingen nu het woord 'flachjes' opschrijven in het werkboek. Schrijf het woord op het bord en laat de leerlingen hun woord nakijken en eventueel verbeteren.

► Antwoorden

1. spjocht	4. berch
2. mich	5. stopljocht
3. each	

Opdracht 3:

Zorg ervoor dat er Friese boeken en/of tijdschriften klaarliggen. Laat de leerlingen in tweetal of drietallen samenwerken. Stimuleer de leerlingen om andere woorden te zoeken dan in de andere opdrachten. De woorden schrijven ze op in het werkboek. Als ze het Nederlandse woord niet weten, laat ze dat dan opzoeken in het woordenboek of op frysker.nl.

Opdracht 4:

Kijk met de leerlingen naar het schema met de cijfers en letters. Begrijpen ze wat er bedoeld wordt? Laat de leerlingen in tweetallen zoeken naar het antwoord. Neem na de tijd nog een keer de woorden met 'ch' met de leerlingen door. Vraag ook of zij weten waarom er met een 'g' geschreven wordt ('soargje' is een werkwoord en in een werkwoord schrijven we voor -je een 'g').

Het zal sommige leerlingen opvallen dat er letters missen in het alfabet. Bespreek met de leerlingen welke letters dat zijn. Leg uit dat de medeklinkers in de combinatie /ks/ in het Fries worden geschreven als 'ks' en in het Nederlands meestal als 'x' (bijvoorbeeld NL: extra en Fries: ekstra). Hetzelfde is het geval met de 'q'. Waar in het Nederlands meestal 'q(u)' wordt geschreven, schrijf je in het Fries 'kw' (bijvoorbeeld: NL: quiz en Fries: kwis).

► Antwoorden

In fraach fan in baarch: hoe soargje ik foar in fetlaach?

Welke letters heeft het Friese alfabet niet en het Nederlandse wel? **q en x**

Les 5 • ú en u

Doel: In deze les leren de leerlingen wanneer zij in het Fries **ú** of **u** moeten schrijven.

Regels:

- Je schrijft een **ú** in een gesloten lettergreep. (kapstokwoord: **tútsje**)
- Je schrijft een **u** in een open lettergreep. (kapstokwoord: **druven**)
- Je schrijft een **u** aan het eind van een woord. (kapstokwoord: **paraplu**)

Vorbereiding:

- Zorg ervoor dat de geluidsfragmenten voor de leerlingen klaarstaan. Je kunt de zinnen zelf ook voorlezen.
- Leg Friese boeken en/of tijdschriften klaar voor opdracht 3.

Terugkoppeling:

Blik terug op de vorige les. Bekijk nog een keer het plaatje bij opdracht 2. Noem de woorden die de leerlingen hebben gevonden. Vraag naar de regel die daarbij hoort.

Regels, fonetiek en extra

fonetisch	klank	voorbeeld Fries	voorbeeld Nederlands
ü	korte 'uu'	snút of snuten	min <u>u</u> t
ü:	lange 'uu'	drúf of druven	centrifuge

- De lengte van de 'uu'-klank kan verschillend zijn. In 'tún' bijvoorbeeld is het een korte klank ik in 'drúf' is het een lange(re) klank. Dat geldt ook voor de 'uu'-klank in een open lettergreep. De 'uu'-klank in 'luzen' is langer dan de 'uu'-klank in 'tuten'.
- Er is ook een tweeklank /ü.ə/, dat komt later in de methode (boekje 2, les 4) voorbij.
- Er zijn niet veel woorden te bedenken die eindigen op 'u'. 'Akku', 'paraplu' en 'menu' zijn de woorden die nog het meest zullen voorkomen.

Introductie:

Neem met de leerlingen de nieuwe regels door.

Lees de volgende zin voor aan de leerlingen:
"Ik jou dy in drúf en dan krij ik fan dy in tút."

Vraag de leerlingen of ze in de zin woorden horen waar een /ü/ in zit.

Schrijf op het bord het woord 'drúf' als voorbeeld en spreek het duidelijk uit. Laat de leerlingen het woord nazeggen. Vraag de leerlingen of zij het verschil horen tussen de /ü/ van 'tút' en de /ü:/ van 'drúf' (de /ü/ van 'tút' is korter dan die van 'drúf').

Spreek nu het woord 'tút' duidelijk uit. De leerlingen zeggen het woord na. Wat voor klanken horen ze? Laat de leerlingen nu het woord 'tút' opschrijven in het werkboek. Schrijf het woord op het bord en laat de leerlingen hun woord nakijken en eventueel verbeteren.

Lees de volgende zin voor aan de leerlingen:
"By ús mem thús lizze druven en nuten foar de ruten."

Vraag de leerlingen of ze in de zin woorden horen waar een /ü/ in zit.

Schrijf op het bord het woord 'ruten' als voorbeeld en spreek het duidelijk uit. Laat de leerlingen het woord nazeggen. Leg uit dat de 'u' van 'ruten' in een open lettergreep zit. Leg de koppeling met wat ze hebben geleerd bij de Nederlandse spelling over open en gesloten lettergrepen. Als de leerlingen dat nog niet begrijpen, besteed daar dan wat extra aandacht aan.

Spreek nu het woord 'druven' duidelijk uit. De leerlingen zeggen het woord na. Wat voor klanken horen ze? Laat de leerlingen nu het woord 'druven' opschrijven. Schrijf het woord op het bord en laat de leerlingen hun woord nakijken en eventueel verbeteren.

Lees de volgende zin voor aan de leerlingen:
"Jan stie yn syn tenu ûnder de paraplu."

Vraag de leerlingen of ze in de zin woorden horen die op een /ü/ eindigen.

Schrijf op het bord het woord 'tenu' als voorbeeld en spreek het duidelijk uit.

Laat de leerlingen het woord nazeggen.

Spreek nu het woord 'paraplu' duidelijk uit. De leerlingen zeggen het woord na. Wat voor klanken horen ze? Laat de leerlingen nu het woord 'paraplu' opschrijven. Schrijf het woord op het bord en laat de leerlingen hun woord nakijken en eventueel verbeteren.

Dictee:

Begin met het dictee. Laat alle leerlingen de woorden opschrijven in het werkboek. Laat de leerlingen ook omcirkelen om welke regel het gaat.

1. Yn harren **tún** groeit in kastanjebeam.
(skriuw op: tún)
2. Wat stiet der hjoed op it **menu**.
(skriuw op: menu)
3. Dit is in **drúf** sûnder pitten.
(skriuw op: drúf)
4. By Froukje yn 'e klasse sitte bern mei **luzen**.
(skriuw op: luzen)
5. Wa hâldt der no net fan **muzyk**?
(skriuw op: muzyk)

Opdracht 1:

Lees het gedicht voor of laat het audiofragment horen dat op de website staat. Laat het fragment twee keer horen. Zeg tegen de leerlingen dat ze de eerste keer nog niets opschrijven, maar alleen luisteren naar het fragment. Laat ze de tweede keer hun woorden opschrijven. Geef de betekenis van de woorden.

Als ze dat gedaan hebben, schrijven ze het meervoud van de woorden op. Geef aan dat ze de woorden in lettergrepen moeten opdelen om erachter te komen of ze het met een 'u' of een 'ú' schrijven.

► Antwoorden

	enkelvoud	meervoud	Nederlands
1	rút	ruten	raam
2	tún	tunen	tuin
3	snút	snuten	snuit
4	krún	krunen	kruin (bovenste deel v/h hoofd)
5	krús	krusen	kruis

Opdracht 2:

De leerlingen zoeken in het plaatje vijf woorden die met een 'u' of 'ú' geschreven worden. Voor extra ondersteuning kunnen ze kijken naar de anagrammen. Mochten ze er niet uitkomen, dan kunnen ze ook nog luisteren naar het geluidsfragment op de website.

► Antwoorden

1. súd
2. nút
3. muzyk
4. dunen
5. strúsfûgel

Opdracht 3:

Zorg ervoor dat er Friese boeken en/of tijdschriften klaarliggen. Laat de leerlingen in twee- of drietallen samenwerken. Stimuleer de leerlingen om andere woorden te zoeken dan in de andere opdrachten. De woorden schrijven ze op in het werkboek. Als ze het Nederlandse woord niet weten, laat ze dat dan opzoeken in het woordenboek of op frysker.nl. De leerlingen hoeven geen woorden te zoeken met een 'u' aan het eind. Daar zullen niet genoeg van te vinden zijn.

Opdracht 4

Luister naar het recept via het audiofragment op de website of lees het voor. Het volledige recept is te vinden op de volgende pagina.

Fryske Dúmkes

Wat hast nedich?

250 gram blom
125 gram brune sûker
125 gram bûter
1 aai
1 teeleppel bakpoeier

1 teeleppel anys
100 gram hakte nuten
(bygelyks amandels of hazelnuten)
2 ytleppels huning
In bytsje sân

Hoe makkest it?

1. Doch de brune sûker, bûter en huning yn in kom en rier it goed trochinoar.
2. Foegje it aai ta en ming it yn it mingsel.
3. Foegje no it blom en de bakpoeier ta en doch ek it anys en in bytsje sân derby.
4. Ming alles goed en set it daai sa'n healoare yn 'e kuolkast.
5. Ferwaarmje de oven foar op 175 graden.
6. Rôlje lytse stientsjes fan it daai (ûngefear 2,5 oant 5 sintimeter) en druk se plat mei de tomme.
7. Bak de dúmkes yn 15 oant 20 minuten goudbrún.

.....

Lit se ôfkuolje en jou dysels in tútsje as it goed slagge is!

In lytse tip: yn juny en july is it ekstra noflik om se bûten yn 'e tún te iten mei in kopke tee. Dat is absolút genietsje!

Lekker ite!

Les 6 • û en oe

In deze les leren de leerlingen wanneer zij in het Fries û of oe moeten schrijven.

Regels:

- Je schrijft een **û** als het Nederlandse woord geen oe heeft.
(kapstokwoord: **hûn**)
- Je schrijft een **oe** als het Nederlandse woord oe heeft.
(kapstokwoord: **boek**)

Vorbereiding:

- Zorg ervoor dat de geluidsfragmenten voor de leerlingen klaarstaan. Je kunt de zinnen zelf ook voorlezen.
- Leg Friese boeken en/of tijdschriften klaar voor opdracht 3.

Terugkoppeling:

Blik terug op de vorige les. Bekijk nog een keer het plaatje bij opdracht 2. Noem de woorden die de leerlingen hebben gevonden. Vraag naar de regel die daarbij hoort.

Regels, fonetiek en extra

fonetisch	klank	voorbeeld Fries	voorbeeld Nederlands
u	korte oe	hûn of boek	boek
u:	lange oe	sûge of skoech	rouge

- Na een 'û' worden de medeklinkers nooit verdubbeld.
- Het Fries kent ook een tweeklank /u.ə/ (van 'boer'), dat komt later in de methode (boekje 3, les 3) voorbij.
- Werkwoorden in de verleden tijd krijgen in de meeste gevallen 'oe'. Bijvoorbeeld: 'ik joech' en 'ik sloech', dat zijn dus de uitzonderingen op de regels.

Introductie:

Neem met de leerlingen de nieuwe regels door.

Lees de volgende zin voor aan de leerlingen:
"De hûn en de mûs rûnen tegearre troch it hûs."

Vraag de leerlingen of ze in de zin woorden horen met een /u/ of een /u:/. Schrijf op het bord het woord 'mûs' als voorbeeld en spreek het duidelijk uit. Laat de leerlingen het woord nazeggen. Vraag de leerlingen of zij het verschil horen tussen de /u/ van 'hûn' en de /u:/ van 'hûs' (de /u/ van 'hûn' is korter dan de /u:/ van 'hûs'). Gebruik het volgende stappenplan om te laten zien hoe je 'mûs' schrijft:

1. Wat is het Nederlandse woord? (**muis**)
2. Heeft het Nederlandse woord een oe? (**nee**)

- 3a. Is het antwoord in stap 2 "ja", dan schrijf je het Friese woord met 'oe'.
- 3b. Is het antwoord in stap 2 "nee", dan schrijf je het Friese woord met 'û'. (**dus: mûs**)

Spreek nu het woord 'hûn' duidelijk uit. De leerlingen zeggen het woord na. Wat voor klanken horen ze? Laat de leerlingen nu het woord 'hûn' opschrijven in het werkboek. Schrijf het woord op het bord en laat de leerlingen hun woord nakijken en eventueel verbeteren.

Spreek nu het woord 'boek' duidelijk uit. De leerlingen zeggen het woord na. Wat voor klanken horen ze? Laat de leerlingen nu het woord 'boek' opschrijven in het werkboek. Schrijf het woord op het bord en laat de leerlingen hun woord nakijken en eventueel verbeteren.

Dictee:

Begin met het dictee. Laat alle leerlingen de woorden opschrijven in het werkboek. Laat de leerlingen ook omcirkelen om welke regel het gaat.

1. Jou my mar in lekkere **koek**.
(skriuw op: koek)
2. De wask is noch lang net **drûch**.
(skriuw op: drûch)
3. Fenna Brecht fynt **dûnsjen** it moaiste wat der is.
(skriuw op: dûnsjen)
4. Dyn **broek** is hielendal stikken.
(skriuw op: broek)
5. Jan sit takom jier yn in oare **groep**.
(skriuw op: groep)

Opdracht 1:

Lees het gedicht voor of laat het audiofragment horen dat op de website staat. Laat het fragment twee keer horen. Zeg tegen de leerlingen dat ze de eerste keer nog niets opschrijven, maar alleen luisteren naar het fragment. Laat het fragment een tweede keer horen. De leerlingen schrijven de antwoorden in de kolommen.

Nederlandse woord	Friese woord goed gespeld
hondje	hûntsje
rondje	rûntsje
woef	woef

Opdracht 2:

De leerlingen zoeken in het plaatje zes woorden met 'oe' of 'û'. Voor extra ondersteuning kunnen ze kijken naar de anagrammen. Mochten ze er niet uitkomen, dan kunnen ze ook nog luisteren naar het geluidsfragment op de website.

► Antwoorden

1. hûs
2. ûle
3. skoech
4. poep
5. mûs
6. hûn

Opdracht 3:

Zorg ervoor dat er Friese boeken en/of tijdschriften klaarliggen. Laat de leerlingen in twee- of drietallen samenwerken. Stimuleer de leerlingen om andere woorden te zoeken dan in de andere opdrachten. De woorden schrijven ze op in het werkboek. Als ze het Nederlandse woord niet weten, laat ze dat dan opzoeken in het woordenboek of op frysker.nl.

Opdracht 4:

De leerlingen lezen de tekst. Dat kan klassikaal, maar het kan ook in tweetallen of zelfstandig. Een audiobestand van de tekst is te vinden op de website. De leerlingen zoeken de goede Friese vertaling bij de Nederlandse woorden die ze al hebben gekregen. Pas op: de Nederlandse woorden in de tabel staan niet in chronologische volgorde. De leerlingen moeten dus goed kijken waar ieder woord bij hoort.

► Antwoorden

	Nederlands	Fries
4	bijzondere	bysûndere
1	route	rûte
2	ontdekkingen	ûntdekkingen
3	ervaring	ûnderfining